

Om Udtørringsforetagender i Almindelighed

og

om Udtørringen af Sjørring Sø i Særdeleshed.

Af Kapitain Jagb.

Udtørringsforetagender spille i de senere Aar en saa stor Rolle paa vort Spekulationsmarked, og saa enorme Kapitaler ere allerede engagerede i samme, at man ikke kan andet end forbauses over den Mangel paa virkelig Sagkundskab, som man næsten overalt møder hos det Publikum, der dristig vover sine Kapitaler paa slige Foretagender. Dette er uheldigt for Sagen selv, idet de paa mislykkede Projekter spildte Kapitaler svække Tilliden til Sagen i Almindelighed, og mangt et nyt-tigt Foretagende forsejles, fordi det fra Begyndelsen blev paa-begyndt efter en umoden Plan, og Kapitalerne og Tilliden bleve udtømte, forinden man fik det rette Syn paa Sagen. Endnu uheldigere er det for de Mænd, der have gjort det til deres Livsopgave, at erhverve sig Indsigt og Erfaring i denne Virksomhed, idet den paa mangelfuld Sagkundskab begrundede umodne Kritik slaaer ned i Flæng og træffer den Dygtige med den Udygtige uden at undersøge, hvor den virkelige Årsag til Uheldene ligger. Min Virksomhed ved Sjørringsø gav Impulsen til mange af de senere foretagne Udtørringsarbejder, og er saa ofte bleven nævnt og paa meget forskjellig Maade kritiseret, at der forlængst kunde have været Anledning til igjennem en

offentlig Meddelelse at give Kritiken et fastere Grundlag, end de løse Rytter og Historier, som den hidtil har været bygget paa. Alligevel vilde jeg næppe være fremkommen med disse Bemærkninger, naar det ej var kommen til min Kundskab, at der i den senere Tid ofte fra Forholdene ved Sjørringsø er bleven begrundet Paastande og Sammenligninger af en saa fantasirig Bestaaffenhed, at jeg troer det rigtigt ved en nøjagtig Oplysning om de faktiske Forhold at stække Bingerne lidt paa de altfor frie Fantasier. Først skal jeg dog forudskikke nogle Bemærkninger om Udtørringsforetagender i Almindelighed.

At udtørre Søer og Sumpe er som bekendt ingen ny Opfindelse, men tvært imod en meget gammel. Saa langt Menneskelskægtens Historie rækker tilbage i Tiden, er Opfindsommelighed og Foretagelsesaaend bleven øvet og prøvet ogsaa i denne Retning, og Udtørringsvæsenets Historie indeholder en saa rig Samling af dyrt kjøbte Erfaringer, overvundne eller uovervindelige Banffeligheder, hvorpaa enhver Tids tekniske Lygtighed har maattet bestaa sin Prøve, at den aldrig burde være ubekendt for dem, der anvende deres Kræfter eller Kapitaler til slige Foretagenders Fremme. Iblandt disse Erfaringer ligge navnlig tre saa nær for Sagttagelsen, at det næppe kan undskyldes, at de blive saa lidet paaagtede under det Bæddeløb, hvormed det ene Selskab efter det andet for Tiden kaster sig over ethvert Vandareal, som et uersfarent Dje troer skicket til Udtørring.

Den første af disse Erfaringer er, at den store Forskjel paa Frugtbarhed og Værdi, som findes paa Landjorden i Almindelighed, findes i endnu højere Grad paa Hav- og Søbunden, hvor Lokalforholdene paa sine Steder have fremkaldt en Opdykning af Jordens frugtbare Stoffer, og paa andre Steder en saa fuldstændig Udvaskning og Bortskyllen af disse, at der findes udstrakte Sø- og Havarealer, der bestaa af saa ufrugtbar Sand, at hverken Afrikas Ørkener eller Vestkystens gølge Klitter kunne fremvise værre. Denne Ufrugtbarhed er imidlertid ej alene tilstede i Sandbund, men ofte i Jordarter,

der have stor Righed baade med frugtbar Dynd og med Muldjord. Jeg har selv tørlagt Jord, hvis Udseende aldeles lignede gammel, god Agerjord, men som i mange Aar ikke frembragte et Græsstraa, og hvor endog Klitplanter og Træplanter fgnede bort i samme. Allerede i min længst forsvundne Ungdom saa jeg udtørrede Jorder, hvis Farve og sæbeagtige Fedme lignede de bedste Dyndjorder og vakte de største Forventninger om deres Frugtbarhed, men som endnu mange Aar efter, da jeg sidst saa dem, henlaa dels som værdiløs Sump og dels som udtørrede Knolde, uden at producere nogensomhelst til nyttig Brug tjenlig Afgrøde. Paa sine Steder hidrørte Jordens tilsyneladende Fedme fra opløst Kisel, der, efterat være udtørret til haarde Knolde, havde mistet sin Oploselighed i Vand, og paa andre Steder hidrørte Jordens mørke, skuffende Farve fra Humussyre, Jern- og Svovlforbindelser, der gennemtrængte Jorden, og hvori hverken Græs eller nogen nyttig Plante kunde trives. Hverken Jordens Udseende eller dens kemiske Analyse afgiver en fuldstændig paalidelig Vejledning til Bedømmelse af sige Jordens Frugtbarhed, men kun Erfaringen. I Almindelighed vil man dog finde, at de af Agermark omgivne dybere Søer, der have tilstrækkelig Til- og Afløb, saa at ingen Sump eller Syredannelse kan finde Sted, og hvor tillige Vanddynden har været tilstrækkelig til at forhindre Dannelsen af Tørve moser, indeholde i deres dybeste Partier en fed og frugtbar Dyndmasse, der henimod Søens Afløbsende hæver sig noget nærmere til Overfladen. Dog kan ogsaa denne Dyndmasse være af meget forskjellig Frugtbarhed og Værdi, men Kjendtegnene herpaa ere, som foran antyndet, saa vanskelige at bemærke, at selv de største Afvigelser i Værdien kunne være tilstede, hvor der kun kan iagttages en større eller mindre Skarphed ved Berørelsen eller en svag Forandring i Farvetonen, som kun et meget øvet Øje kan stjæle.

Iblandt de mange af mig undersøgte Dyndarter fra forskellige Søer og Havbugte havde den bedste Dynd stedse i fuldkommen raa Tilstand, som den var optaget fra Dybet, en

geleagtig Sammenhæng med glat Brud og sortgraa Farve med lidt olivengrøn Tone; men netop Farvetonen paavirktes stærkt af de lokale Forhold og frembyder derfor mange Afvigelser; dog har jeg ingensinde fundet en ren brun Farvetone uden hos den magre og tørveblandede Dynd. Efter i længere Tid at have været under Kultur, antager den grønlig Dynd derimod en brunlig Farve af en anden Tone end den tørveblandede, og fuldstændig utørret har den en graahvid Farve, som ved den jernholdige Dynd antager en mer eller mindre gul Tone; men i denne Tilstand maa den ikke gjerne komme, forinden den ved længere Kultur og Vinterfrostens Virkning er fuldstændig smuldret, da det i samme indeholdte Silikat ellers bliver uopløselig i Fugtighed. Denne Dyndmasse bestaaer opløst for en væsentlig Del af Infusorier, mere eller mindre blandede med udbastede Dele af den omliggende Jord og paa sine Steder med suunde Tidens hendøde Fiskelægter, som dog altid udgør en aldeles forsvindende Del og i fuldstændig opløst Tilstand. Den bedste Dynd er i Regelen uden nogensomhelst Lugt; — en stærktlugtende Dynd er altid meget mistænkelig, især hvor Lugten er af en stinkende Bestaaffenhed og antyder Svovlforbindelser. Ogsaa den blaaorte Farve af Dyndten er et uheldigt Tegn, der antyder Syreforbindelser af giftig Bestaaffenhed, ligesom den imellem Fingrene skarpe eller stærkt sandholdige Dynd uden geleagtig Sammenhæng er et ugunstigt Kjendtegn paa mager Grund, der som oftest skylder giftige Syrer sin Farve. Hvad den ovenfor Dyndten liggende højere Søgrund angaaer, som jo i Almindelighed bestaaer af Sand, Ler eller grusblandede Jorder, da kan enhver jordkyndig Mand tagere samme efter almindelige Regler, men maa dog vogte sig for at anslaa den for højt, da den som oftest er i en meget raa Tilstand, der udfordrer kostbare Kulturarbejder og stærk Understøttelse af Gjødning under Opdyrkningen. — Det er saaledes umuligt at have en begrundet Mening om en Søbunds Værdi, forinden denne har været underkastet den grundigste sagkyndige Undersøgelse; men de Un-

dersøgelser, som foregives at have fundet Sted ved mange af vore nyere Udtørningsforetagender, have ofte været mere vildledende end vejledende. Man har jo endog oplevet, at Arbejdslederne selv have staaet aldeles overraskede ved at se Sandflugtsstrækninger istedetfor frugtbare Zorder hæve sig op af det bortspindende Vand og fylde Omegnes Beboere, hvis Marker truedes med Udæggelse, med Rødsel, indtil man ved storartede og kostbare Dæmpningsarbejder standfede Sandflugten.

Den anden af disse Erfaringer er, at man langt fra har fikret sig det udtørrede Areal's Vardi ved blot at staffe Vandet Aflob og lægge Overfladen tør, hvad de Fleste, der ej have personlig Erfaring i denne Retning, ere tilbøjelige til at tro. Jeg skal blot flggtig henvise til de umaadelige Strækninger af Snefe Tusinde Tdr. Land i det østlige England, hvis Overflade-Udtørring allerede i de forløbne Aarhundreder blev paa-begyndt, uden at man nogenfinde opnaaede de deraf forventede Resultater, forinden i min Ungdom en grundig Plan for disse Arealers Kultivering blev gennemført, hvorved de øde Strækninger forvandledes til de frugtbareste Zorder. Ligesom dette skyldtes saavel den dygtige Ingeniør S. Glynn's Virksomhed, som de dygtige Landmænd, der forstode paa rette Maade at drage Nytte af samme, saaledes vilde ogsaa under alle andre lignende Forhold flige Kulturarbejder udfordre en energisk Samvirken af tekniske og landøkonomiske Kræfter, og meget store Ofre maa gjøres, forinden man har bragt en udtørret Ejendom paa det Standpunkt, at Zordens produktive Kraft kommer Afgrøderne til fuld Nytte. Vi have ogsaa indenfor vort eget Lands Grænser Exempler nok herpaa, uden at jeg behøver at nævne dem, og naar man nu allevegne omtaler Sjørringsjøes store Frugtbarhed som Vidnesbyrd om, hvad flige udtørrede Arealer ere værd, saa have meget Faa tilstrækkelig paaagtet den Indflydelse, som de der energisk gennemførte Kulturarbejder have havt paa denne Frugtbarhed, uagtet denne Indflydelse dog er

temmelig isjnefaldende, naar man kaster Blikket paa de mange andre i Landets frugtbareste Egne længe før Sjørringsø ud-
 tørrede Søarealer, hvis Dynd, efter alle baade ydre og indre
 Kjendetegn at dømme, maa antages oprindeligt at have været
 af ligesaa frugtbar Bestaaffenhed som Sjørringsøes, men som
 aldrig bragtes paa dennes Standpunkt af Kultur, og aldrig
 har præsteret lignende Afgrøder. Ved flødesløs og urigtig
 Behandling af Dyndjorder kunne netop de frugtbareste af disse
 i overraskende kort Tid tabe deres Frugtbarhed og Værdi,
 hvorpaa der ogsaa ved Sjørringsø kan vises flaaende Exemp-
 ler paa Steder, hvis Kultur ved indløbende Begivenheder blev
 forsømt. Disse Kulturarbejders nødvendige Omfang retter sig
 selvfølgelig efter de lokale Forhold, Dyndets Bestaaffenhed,
 Højde over Hovedkanalen og Fald mod denne o. s. v., og ud-
 fordre derfor langt fra allevegne en lige stor Del af Anlægs-
 kapitalen; men der udfordres stedse en langt større, end den
 Uerfarne venter eller aner, og ofte langt mere end selve Ud-
 tømmelsen af Søen, hvortil der kun behøves en Hovedkanal og
 nogle mindre Sidekanaler. Enten maa altsaa Udgifterne til
 disse Kulturarbejder igjennem en omhyggelig Beregning opfø-
 res med deres fulde Beløb paa Overflaget for Entreprisen,
 eller ogsaa maa man gaa meget dybt ned fra de store For-
 ventninger om Indtægt af Dyndarealerne og beregne Entre-
 prisens Værdi derefter, og jeg har intet Sted seet, at Ejerne
 have været bedre tjente med sidstnævnte Fremgangsmaade, der
 i alle mig bekjendte Tilfælde har ført til, at man ligesuldt og
 med forøget Bekostning senere har maattet udføre Kulturar-
 bejderne, efter at Dyndet var mere eller mindre ødelagt og
 Udbyttet derved for en stor Del tabt.

Den tredie af disse Erfaringer, der lige saa lidt burde
 være ubekjendt for det Publikum, der giver sig af med større
 Foretagender af denne Art, er, at der under sammes Gjen-
 nemførelse næsten stedse viser sig større eller mindre i de ejen-
 dommelige Lokalforhold begrundede Banffeligheder, som Ingen
 forud har anet, naar ej en grundig, med Skarpjindighed og

Sagkundskab, ledet Undersøgelse forinden Arbejdsplanens Udarbejdelse har draget dem frem for Lyset og taget sine Forholdsregler derimod. Skeer dette ikke, da ville disse Banfeligheder først under Arbejdets Udførelse plufelig aabenbare sig og fremkalde en Forstyrrelse i den lagte Plan, der ej alene kan foranledige store Pengetab, men ofte endog en fuldstændig Opgivelse af Foretagendet, efterat de største Ofre for samme ere gjorte, hvorpaa Udtørningsvæsenets Historie baade i den fjerne og den nærmeste Tid fremviser saa mange advarende Exempler, at man skulde anse det for overflødigt at henpege derpaa. Alligevel har atter adskillige af den senere Tids Udtørningsarbejder viist, hvor lidet man har ladet sig advare, har kjendt eller draget Fordel af Fortidens Erfaringer, og de derved foranledigede Tab have allerede gjort flere af disse Foretagender til meget uheldige Entrepriser. Publikum maa vel altfaa nu snart være helbredet for den Tro, at enhver forstandig og praktisk Mand kan udarbejde eller uden speciel Sagkundskab endog blot danne sig en begrundet Mening om et Udtørningsprojekt, hvortil der i Danmark lige saa vel som andetsteds hører ej alene grundig teknisk Dannelse, men fuld saa meget som i de fleste andre tekniske Fag en Dannelse, der er udviklet og modnet under den praktiske Udførelse af Fagets forskjellige Virksomheder, der først aabner Øjet for de mange skjulte Banfeligheder og paa ethvert nyt Sted frembyder nye Erfaringer til Vejledning for Fremtiden. Har Arbejdsplanens Udarbejder ikke gennemgaaet en saadan grundig Erfarings Skole, da vil han snart blive overrasket af uforudsete Banfeligheder, der ville bringe Forstyrrelse i den hele lagte Plan; thi denne skulde selvfølgelig have været udarbejdet med disse Banfeligheder for Øje, og hvis det da havde viist sig, at de Midler, hvorved samme skulde overvindes, vare saa kostbare, at Arealet ej derfor kunde yde noget tilstrækkeligt Bederlag, saa maatte Foretagendet opgives; men der var da ej andet spildt end de gjorte Undersøgelser, som ganske viist undertiden kan være et ikke ringe Offer. Dette Offer maa man

imidlertid altid være forberedt paa, naar man vil have med flige Foretagender at gjøre, og Offeret vil stedse være ringe i Sammenligning med de Tab, hvorfor det forskaaner den Doffrende. Det er et ganske mærkeligt Tidens Tegn, at dette Offer kort Tid forinden var gjort ved adskillige af de Udtørringsforetagender, der senere af Andre bragtes paa Markedet som glimrende Entrepriser, uden at man endog blot kjendte de Undersøgelser, hvis Resultat havde været, at nævnte Foretagender saa Aar tidligere vare opgivne som urentable.

De uheldige Følger heraf som af alle de foran antydede Misgreb maa uundgaaelig blive, at en Mængde af de Foretagender, som man i den senere Tid med saa stor Tillid er gaaet ind paa, og allerede har anvendt saa store Kapitaler paa, ville vise sig at være uheldige Forretninger, og de derved opstaaende Pengetab ville saa langt overveje Fordelene ved de enkelte heldige Entrepriser, at disse ville blive aldeles oversete, medens en almindelig Mistillid til flige Foretagender vil gjøre sig gjældende. Dette vil baade være saare uheldigt for Udtørringsvirksomheden i Almindelighed og ubegrundet, da ubesindig vovede Kapitaler ej alene her, men ogsaa i enhver anden Forretning maa være udsatte for flige Uheld, der ikke afgive noget som helst Bevis imod, at der paa sine Steder endnu med Fordel kan anvendes Kapitaler paa Udtørringsforetagender, hvor alle de derfor nødvendige Betingelser ere tilstede. Den nuværende uheldbringende, ubesindige Tillid, og den senere indtrædende ufortjente Mistillid ville begge vise sig at være begrundede i Mangel paa Sagkundskab og kunne derfor bedst bekæmpes derved, at Enhver efter Evne og Lejlighed bidrager til at opklare de virkelige Forhold og derved udbreder den rette Sagkundskab.

Da Sjørringsøes Udtørring saa ofte er bleven fremdraget snart til Støtte for og snart til Strømme mod projekterede Udtørringsforetagender, og da det sikkert maa findes berettiget, — efter at jeg nu har meddelt Offentligheden de Hovederfaringer, som jeg gennem en lang Virksomhed paa dette Omraade er

Kommet til —, at jeg maa ønske at klare min Stilling til det nævnte Soudtørningsforetagende for endelig engang at vise, hvor skadelig for Sagen og uforfvarlig mod mig, at en uhyndig Kritik og det tufindtungede Rygte har behandlet denne Sag, saa skal jeg i det Følgende give en Fremstilling af Planens Udarbejdelse og Gjennemførelse indtil Aaret 1864, da min Udtørningsplan i sine Hovedtræk var gennemført og en Del af Ejendommen overgik i andre Hænder, og jeg maa særlig føle mig opfordret til at fremkomme med dette i et landskono- mist Tidsskrift, dels formedelst Sagens Natur i og for sig, og dels fordi en anden Landbrugstidende for nogen Tid siden indeholdt følgende Ytring fra en anseet ældre Landmand: „Sjærringsø kostede bitterlig over 400,000 Rd., før Udtapning og Besaaning af Søbunden blev færdig. Dette er en stor Sum Penge for omtrent 1,500 Tdr. Land (Arbejdet kunde vel ogsaa have været udført billigere)“. — Enhver Læser maa heraf slutte, at der er anvendt over 400,000 Rd. paa Udtapning og Besaaning af Sjærringsø, samt at der ved disse Arbejders Udførelse er begaaet Misgreb, som have medvirket til denne store Udgift. Begge disse Slutninger ere fuldstændig urigtige, og jeg er nødsaget til saa meget grundigere at imødegaa dem, som de deles af Mange, der, uden nøjere Kjendskab til de virkelige Forhold, have dannet sig en Mening om disse af Rygter, der planmæssig ere udsprede for at skjule Handlinger og Misgreb, der have medført enorme Tab, som aldeles ikke vedkomme Udtørringen og Besaeningen eller overhovedet de af mig ledede Arbejder. Ogsaa disse Misgreb ere vigtige Fingerringe for dem, der befinde sig under lignende Forhold; — men det er Arbejdsplanen og de til dens Gjennemførelse medgaaede Udgifter, der nærmest vedkommer mig, og som jeg tillige tør antage vil have største Interesse for Offentligheden, og jeg haaber at efterfølgende Oplysninger ville bidrage til at stille baade min egen Virksomhed og de ved Sjærringsøes Udtørring indvundne Erfaringer i det rette Lys.

Da jeg blev opfordret til at paatage mig dette Foreta-

gendes Udførelse, var det Hensigten, at de tilgrænsende Lods-ejere og jeg skulde udføre Foretagendet for fælles Regning saaledes, at Lodsjerne overtog Halvdelen af Udgiften tilligemed Halvdelen af det indvundne Areal, Enhver i Forhold til Udstrækningen af hans Søgrænse og med Ret til at fordre hans tilsvarende Areal af Ejendommen udlagt ved denne Søgrænse. Jeg overtog for egen Regning den anden Halvdel af Udgifterne og tilsvarende Halvdel af Areal, der imidlertid ifølge foranstaaende Bestemmelser vilde komme til at bestaa af lutter Smaastykker ud for hver enkelt Lodsjerers Ejendom, hvortil denne havde forbeholdt sig Forkjørsretten, men som jeg naturligvis ved Overbud af Naboer eller Andre, kunde frit handle med. Der var saaledes ikke tænkt paa at opføre Bygninger eller etablere nogen Drift paa Ejendommen; thi Planen omfattede kun Vandets Udtømmelse og de derved fremkomne Arealers Fordeling, hvorimod deres Anvendelse og senere Kultur laa aldeles udenfor Planen, hvorefter Søgrundens Værdi kun beregnedes som ukultiveret Jord til langt under Halvdelen af hvad den efter den senere udførte Kultur kunde udbringes til. Ved de af mig i over 1 Aar foretagne Undersøgelser, hvorunder der ej alene optoges aldeles nøjagtigt Bundkort af Søen, ved Boringer paa hver 100 Alen indtil 6 Fod ned i Søgrunden, og fuldstændig Undersøgelse af dennes Bestaffenhed og agronomiske Værdi, men tillige hele det omkring Søen liggende Terrain, hvorigjennem en Afløbskanal kunde tænkes anbragt, nivelleredes og undersøgtes med Jordboret, indtil 20 Fods Dybde, erholdt jeg paa den ene Side Stadfæstelse paa den af mig forudsatte store Frugtbarhed af Søbunden, men paa den anden Side tillige Kundskab om de store særegne Bansteligheder, hvormed dette Udtøringsarbejde var forbunden.

Søen bedækkede et Areal af ca. 4 Mil's Omkreds, for Størstedelen omgivet af høje Bakker, hvorigjennem der ikke kunde tænkes at skaffes Afløb, og de mindst bakkede Strøg havde andre Bansteligheder, hvoriblandt mægtige Kvissandslag,

hvorigjennem Kanalen selv paa de gunstigste Steder maatte føres i saa stor Dybde, at de fleste med flige Arbejder erfarne Teknikere ansaa Udførelsen for saa vanskelig og forbunden med saa enorme Bekostninger, at der næppe kunde tænkes derpaa. Hertil kom, at det flydende Dynd, der i et Lag af indtil 30 Fods Tykkelse bedækkede Søbunden, opfyldte Søen ved dennes Afløbsende til en betydelig større Højde end ved den 1 Mil fjernere modsatte Ende, henimod hvilken Vanddybden til Dyndets Overflade langsomt sænkede sig fra 6 til 18 Fod, hvorfor Vandet ikke kunde staffles Afløb uden igjennem en Kanal, der i Søens Afløbsende gik over 12 Fod ned i selve Dyndmassen, hvis øverste Lag var saa flydende, at ethvert Spadestik udjevne sig umiddelbart som det blev optaget. Under Dyndet strakte sig dernæst, navnlig paa Søens nordre Side, de mægtige Kalklag, der danne hele Undergrunden i denne Del af Thy, og imellem disse Kalklag og den ovenpaa liggende Jord havde der i Tidens Løb dannet sig de underjordiske Kanaler fra de store højere liggende Søer i det nordre Thy, hvis ejendommelige Naturforhold ofte have været Gjenstand for Geologernes Opmærksomhed. Fra disse underjordiske Kanaler brød der allerede den Gang mægtige Kildevæld af flere Fods Bredde frem i Søbredden, navnlig ved Gaarden „Store Dier-næs“, og det kunde forudsættes, hvad der og senere skete, at ved Vandstandens Sænkning i Søen og det derved ophævede Modtryk af denne, vilde de underjordiske Kanaler bane sig Udvej længere nede i Søbunden, og hvor dette skete under de mægtige Dyndlag, vilde der ikke blive noget regelmæssigt Gjennembrud, men derimod et stærkt Tryk af Vandet nedefra, som paa alle mulige Maader vilde bane sig Vej igjennem Dyndet, og navnlig fremkalde en saa stærk Gjennemsvivning paa udstrakte Flader, at en Udtørring af Dyndet blot ved Søens Udtømmelse og Luftens og Solens Indflydelse vilde blive umulig, naar ikke hine underjordiske tilflydende Vandmasser ved særlige Foranstaltninger staffles Afløb. En lignende Vanskelighed, men af langt større Udstrækning og farligere i sine Følger,

frembød Vestfiden af Søen, hvor Sandklitterne paa en Strækning af omtrent $\frac{1}{2}$ Mils Længde umiddelbart begrænsede Dyndet, paa nogle Steder ovenfor Vandets Overflade, men de fleste Steder længere nede i Søen, og hvor det fra de højere Klitter gennemsvivende, jernholdige Vand ved at trænge ind i Dyndet indgik en kemisk Forbindelse med dette, der opløste Dyndets Sammenhæng og forvandlede dette til en fuldstændig flydende Vælling, som ved den hele Aaret igjennem tilstrømmende Vandmængde forhindrede i nogensinde at kunne udtørres, saa at Afstræksgrøfter lige saa lidt kunde graves i denne Vælling som i Kviksandet ovenfor, hvor selv den svageste Kende sieblikkelig udjevnedes, og dog skulde og maatte det gennemsvivende Vand absolut ad andre Veje gives Afløb, hvis ikke de tilstedende frugtbareste og værdifuldeste Dyndarealer (den nuværende Ejendom Egebakke) skulde blive aldeles ødelagte af det jernholdige Vand. — De samme Jordbundsforhold fremkaldte mer eller mindre de samme Vanskeligheder ved Anlægget af Hovedkanalen. Det kan næppe betvivles, at Sjørringsø i den fjerne Oldtid er fremstaaet, ved at Sandflugtsstrækninger fra Vestkysten have optaarnt sig foran den dybe Indstjærning imellem de høje Bakker mod Øst, saa at Tilløbsvandet ej har kunnet erholde Afløb, forinden Søens hele Bækken var bleven opfyldt til dens daværende Højde. Det er ialfald utvivlsomt, at lignende Naturbegivenheder have i forskellige Perioder af Oldtiden givet Søens Vandflade en meget forskjellig Højde; thi ved Udtørringen fandtes der Gravurner med brændte Ben i smaa Stendysser 4 Alen under Vandets Overflade, ligesom der i et Moselag af lignende Dybde fandtes nogle ganske mærkværdige Spor af tidligere Beboelse med Husgeraad og ejendommelige Pottefaar og Smaapotter af Oldtidsformer, og fra Kysten til „Korholmen“ fandtes der i over 3 Alens Dybde en tydelig itenlagt Gangsti.

Fra samme Kant som Vandet var bleven indelukket i Søen, maatte man ogsaa se at skaffe det Udlob, men da ifølge Foranstaaende Jordbunden her allevegne bestod af Flyvesand,

og dette, naar man kommer under Vandets Niveau, forvandles til Kviksand, saa var dette Grunden til, at man allevegne, hvor isvrigt Betingelser for Anlægget af Hovedkanalen vare tilstede, mødte de mægtige Kviksandslag, der, hvad enhver Sagskyndig veed, frembyde nogle af de aller største tekniske Banstueligheder. Paa andre Steder af det Terrain, hvorigjennem Hovedkanalen maatte føres, fandtes der ovenpaa den tidligere faste Undergrund et svært Lag af en i længst forsvundne Tider under ganske andre Naturforhold dannet Løvmasse, der ved den senere ovenpaa dannede fastere Jords Tryk var igjennem Aarhundreder bleven saa fast sammenpresset, at den dannede en læderagtig for Vand ej igjennemtrængelig Masse, der, efterat den ovenpaa liggende Jord var fjernet indtil Kanalens Dybde og Egevægtsforholdet derved forstyrret, løftedes i Bejret ved det neden under værende Vands Tryk, og saaledes forstyrrede Formen af Kanalbunden, indtil der var tilvejebragt frit Afløb for det neden under værende Vand.

En af de værste Hindringer rejste sig imidlertid deraf, at da Undersøgelsen viste, at Afløbet ikke kunde føres til Havel igjennem de Best for Søen liggende Klitter, paa Grund af disses særegne Bestaffenhed, maatte det føres mod Syd til Amtets Hovedvandløb Nr. 3, der i de mest uregelmæssige Bugtninger slyngede sig i et Løb af over 4 Miles Længde til Vimpfjorden, og i sin daværende Tilstand var aldeles uskikket til at tjene til Afløbskanal under Søens Udtømmning. Saavel Vandløbets Dimensioner som dets Bunddybde og hele tekniske Tilstand svarede ikke til denne Opgave, og bortset fra Banstueligheden og Beføstningen ved at forandre samme, fandtes der en Del Møller, Aalekister etc., hvis løbesslyttede Rettigheder stode hindrende ivejen for min frie Afbenyttelse af Vandløbet. Smid- lertid bleve alle disse Hindringer dog efterhaanden overvundne ved velvillige Overenskomster og ved Erhvervelsen af Amtets Samtykke til Afbenyttelse af dets Hovedvandløb, og en Plan for det hele Udtørningsforetagende, hvorefter alle hine foran paaapegede Banstueligheder vare tilbørlig paaagtede, blev fore-

lagt paa en Generalforsamling af samtlige Lodssejere, og Foretagendets Udførelse derefter besluttet.

At mit Udtørningsprojekt vilde blive meget forskjellig bedømt, var jeg forud belabet paa, da Meget i samme var nyt og uforsøgt, og selv ansete Teknikere som Hr. Etatsraad Hummel, hvem jeg lejlighedsvis gjorde bekendt med samme, ytrede alvorlige Betæneligheder ved at binde an med de tilstedeværende Bæmseligheder med Midler, hvis Hensigtsmæssighed han vel ikke benægtede, men som dog endnu ikke havde bestaaet Erfaringens Prøve. Det overraskede mig derfor ikke, at alle Egnens selvkløge Mænd strax erklærede min Plan for undførlig; men jeg blev unægtelig overrasket ved at se den overordentlige Iver, hvormed Folk, hvis Interesser i ingensomhelst Retning berøres af mit Foretagende, søgte at svække den Tilid, hvormed mine Medinteressenter, Lodssejerne, vare gaaede ind paa samme, og foranledige disse til at trække sig tilbage. De ganske vist tilstedeværende Bæmseligheder bleve imidlertid af hine Mænd fremstillede som aldeles uovervindelige, Søbundens store Frugtbarhed blev latterliggjort, og det hele Foretagende gjort til et Galmandsarbejde, hvorpaa ingen fornustig Mand kunde indlade sig. Det var derfor ikke saa underligt, at man virkelig fik mine Medinteressenter gjorde saa ængstelige for at have med Foretagendet at bestille, at de efterhaanden trak sig tilbage, den Ene efter den Anden. Sog forudsaa de uheldige Følger heraf, idet jeg derved vilde blive nødsaget til selv at overtage hele Entreprisen, hvorpaa jeg allerede havde anvendt en betydelig Kapital, og mit derved fordoblede Udbytte af Foretagendet vilde næppe kunne opveje de uheldige Forhold, at jeg maatte anbringe dobbelt saa stor Kapital i Foretagendet, der kun kunde tilvejebringes ved Laan paa mindre gunstige Betingelser, og dernæst, at Beboerne af de ved Søen liggende 8 Landsbyer og 6 store Gaarde, der hidtil som mine Medinteressenter gave mig en betydelig Støtte overfor den imod Foretagendet rejste Agitation, vilde ved at udtræde af Interessentskabet lade mig staa alene som Fremmed i en Befolk-

ning, hvis velvillige Smødekomen jeg i saa mange Retninger trængte til, men som man planmæssig bearbejdede imod mig. Jeg søgte altsaa at formaa mine Medinteressenter til at holde ud, og i et helt Aar, hvori de vanskelige og kostbareste Arbejder fuldførtes, betalte jeg med egne Penge forskudsvis mange af disse Interessenters Tilskud til de fælles Udgifter; men da der tilsidst af 2000 Aktier kun vare 17 tilbage paa enkelte Hænder, nødsagedes jeg til at opgive Interessantstabet og selv overtage det hele Foretagende.

Mange af de vanskelige Arbejder vare allerede da heldig fuldførte, uden at de anvendte Midler i nogen Retning havde viist sig ufyldstgjørende eller de dertil kalkulerede Summer i noget Punkt var overstredet, og jeg havde derfor berettiget Grund til at vente, at den selvkløge Kritik og alle derfra udgaaende Indsigelser imod mit Foretagendes Udførlighed maatte forstumme overfor Kjendsgjerninger, der godtgjorde sammes Urigtighed; — men heri tog jeg fejl; bestandig hed det, at det, som hidtil var fuldført, var Ingenting, men Knuden var endnu tilbage at løse, og hver Gang denne Knude blev løst, lavedes der en ny Knude i det Uendelige. Ogsaa til det fjerne Pengemarked, hvor jeg havde rejst mine Laan, trængte disse Historier frem, og da man der ikke personlig kjendte Forholdene, men erholdt sin Kundskab om samme netop fra den mere fremtrædende Del af Egnens Befolkning, hvorfra Modstanden imod mit Foretagende udgik, saa maatte disse Omstændigheder uundgaaelig indvirke stadelig paa mit Foretagendes Kredit. Samtidig hermed udsøvede Agitationen i en anden Retning en endnu mere hæmmende Indflydelse ved igjennem forskjellige Amtsraadsmedlemmer, at inddrage mig i en Mængde Vandløbsstridigheder med Amtsraadet, der gjentagne Gange standsede mine Arbejder, som endnu i dette Øjeblik vilde staaet ufuldendte, hvis jeg godvillig havde underkastet mig den stedfundne Behandling. Jeg skal ikke forbyde mig i disse Stridigheder, men kun bemærke, at den Afbenyttelse af Vandløbet, der blev gjort til Gjenstand for Strid,

havde jeg tidligere erhvervet Amtsråadets skriftlige Samtykke til, længe før min Plan blev udarbejdet, og at ikke en eneste af de befrygtede Farer, som foranledigede det ærede Amtsråd til igjennem en mangeaarig Strid at lægge mig store Hindringer ivejen for mit Foretagende, har nu efter dettes Fuldførelse viist sig begrundet.

Jeg havde under disse Forhold kun en Vej til Frelse af mit Foretagende, og det var at sætte Haardt imod Haardt, og uden at bekymre mig om Amtsråd eller Agitation med størst mulig Energi fremskynde Fuldførelsen af mit Foretagende, for at Kjendsgjerningerne kunde dømme i de fremskudte Strids-spørgsmaal.

I Løbet af et Par Aar blev saaledes alle Hoveddele af min Plan for Udtørringen gennemført, og jeg tør antage, at den af mig skabte Ejendoms Frugtbarhed og Godhed er tilstrækkelig bekendt, til at jeg ikke selv behøver at udtale mig derom. Hvad der derimod ikke er tilstrækkelig bekendt, hvilket mange baade offentlig og privat fremsatte Ytringer daglig stadfæste, er at uagtet alle de i Foretagendets Ejendommeligheder liggende tekniske Vanstelaheder, og uagtet alle de usorudsete, fra uvedkommende Personer rejste Hindringer, blev dog ethvert Hovedaffnit af min Plan gennemført til den planmæssig fastsatte Tid og for de dertil kalkulerede Summer samt med fuldstændig Opnaaelse af de derved tilfugtede Formaal, uden at der kan paavises noget Misgreb i de uprøvede Midler, hvormed jeg overvandt Vanstelaheder, som man forud erklærede for uovervindelige og senere erklærede for Bagateller, fordi Arbejdet (hvad der er det bedste Vidnesbyrd om Arbejdsplanens Godhed) stred saa sikkert frem, at enhver Vanstelahed forsvandt overfor de derimod anvendte hensigtsfærende Midler. Jeg veed altsaa ikke, hvorpaa man vil begrunde den Paastand, at „Arbejdet kunde have været gjort billigere.“

I Foraaret 1863 stod Størstedelen af Sjørringsø bedækket med en Vegetation af de ædleste Græsser, som ingen Tid senere er bleven overgaaet, og fremmede Selsaber, som besøgte

mig i Maj, vadede allerede paa denne tidlige Aarstid i Græs, hvis Højde de selv udmaalte til $2\frac{1}{4}$ Alen, medens 200 Stkr. stort Kvæg og ca. 350 Stkr. Kalve foruden et flere Gange større Antal Faar græssede nærmere omkring den nybyggede Gaard, „Egebakfande“. — Der skyldtes den Gang paa hele den samlede Ejendom Sjørringsø, der indbefattede begge de nævnte Ejendomme „Rosvang“ og „Egebakfande“, ialt 190,000 Rd.; men dette Beløb var jo langt fra anvendt paa Udtøringsarbejde; thi da Lodsjeerne udtraadte af Interessentstabet, og den oprindelige Udstykning af Søen til disse derved bortfaldt, og jeg i 2 Aar ikke havde kunnet formaa Egnens af Agitationen imod mig bearbejdede Kreaturhandlere til at leje en eneste Tønde Land af mine Enge; saa nødsagedes jeg til tværtimod min Hensigt og Willie selv at bekoste Bygninger og Besætning til Ejendommen, og droges derved ind i en Række, Udtørringen uvedkommende, Udgifter, som man kan gjøre sig en Forestilling om, naar jeg oplyser, at blot Egebakfandes nævnte samtlige Bygninger, Besætninger og Inventarier ere taxerede til over 90,000 Rd., og om end Bygningerne i den senere Tid have faaet meget betydelige Udvidelser, saa var Besætningen derimod den Gang meget større paa Grund af de den Gang større til Gaarden henlagte Arealer. Det maa dernæst endvidere erindres, at af Gjældens Beløb 190,000 Rd. var en meget betydelig Del den siden Aaret 1859 paaløbne Rente, og naar alle med Pengeomsætningerne ved saadanne kortvarige Aaan forbundne Udgifter tages med i Beregningen, var den første anvendte Del af Anlægssummen allerede voxet med over 40 Procent, der alle indeholdtes i hine 190,000 Rd., hvoraf desuden de 90,000 Rd. var et Kreditforeningslaan til 82 Procent.

Jeg behøver næppe at fordybe mig yderligere i disse Data for at paavise, at Foretagendet den Gang var baade billigt og fordelagtigt, og hvis jeg da havde kunnet bestemme mig til at sælge Ejendommen, hvis Ry allerede ved de mange Tilreisendes glimrende Beskrivelser var bleven temmelig udbredt, da

vilde jeg med en meget stor Kapital kunne have trukket mig ud af Forretningen. I Efter sommeren begyndte der imidlertid en Række af Uheld, som man sjældent skal kunne opvise Mage til. Der var den Gang ingen direkte Dampskibsforbindelse imellem Inland og England, hvorfor jeg havde solgt min Fedebebefætning af Kvæg og Faar til en engelsk Kreaturhandler til Udførsel i nedslaget Tilstand, men denne Handel gik ifølge indløbende Begivenheder i England overstyr. Jeg rejste derpaa selv til Kiel og Hamborg og bestilte deraf pr. Telegram alle ledige Pladser paa de mellemgaaende Dampskibe til Kreaturerne Transport, indtil hele Partiet var overført; men næppe en Uge efter tog Regjeringen et af de mellemgaaende Dampskibe i sin Tjeneste til de da allerede paabegyndte Krigsrustninger, hvorved denne Transport umuliggjordes. I Slutningen af Høsten var dernæst indtraadt en saa vedholdende Regn i mit Hjem, som jeg aldrig hverken før eller siden har oplevet, saa at vi indtil den 3die December ikke nogenstinde havde 3 regnfrie Dage efter hinanden, hvorved jeg mistede hele mit 2det Høstet, der udelukkende var bestemt til Vinterfoder. Min under Opførelse værende store Stald paa Rosvang til over 300 Kreaturer, der ifølge meget strænge kontraktlige Bestemmelser skulde være færdig til 1ste Oktober, forlodes af Haandværkerne ufuldført, da den voldsomme Regn umuliggjorde Arbejdet. Ligeledes Faarestalden, saa at mine 1200 Faar og hele til Rosvang bestemte Befætning saavel som den til Udførsel bestemte Fedebebefætning hverken havde Vinterfoder eller Staldrum. Samtidig begyndte Regjeringen raft at indkalde Folk til Krigstjeneste, og da jeg uheldigvis havde lutter unge og kraftige Folk i min Tjeneste, saa forsvandt efterhaanden Overforvalter, Underforvalter, Ladefoged og hele den øvrige Stab, og samtidig med at min sidste Medhjælper, Regnskabsfører Ferral, blev indkaldt, blev jeg selv i Begyndelsen af December angreben af en tyfsøs Feber, der omtrent 3 Maaneder fængslede mig til Sygelejet. Der var da ikke en eneste af mine Medhjælpere i Bestyrelsen tilbage paa Ejendommen, som under

disse skjæbnesvangre Forhold kunde styre, lede og nogenlunde raade Bod paa Ulykkerne, undtagen min tydske Schäfer, der efter bedste Evne søgte at bjerge sin Besætning ved at trække omkring med Faarene, hvor disse i det lange fra Eстераaret uflaaede Græs kunde finde Ly og Føde; men, ved en Dag at drive Flokken paa Isen over et Dyb ved Rosstrupholm, gik han igjennem med hele Flokken og reddede med Nød og Næppe Livet for sig selv og en mindre Del af Faarene, hvoraf jeg ved mit første Besøg fra Sngelejet kun fandt omtrent $\frac{1}{4}$ Del tilbage af hele min store Besætning.

Det var derfor vistnok temmelig naturligt, at Tilstanden paa Sjørringsø under disse Forhold ikke kunde ligne en Mønsterkoles; men saa galt, som man udbasunede det, var det dog langt fra; thi naar Alt kom til Alt, var det hele Tab, allerhøjest anslaaet, kun en ringe Del af den Overfludsverdi, som Ejendommen, med dens hidtil stiftede Gjæld endnu stedse maatte have. Det Værste var, at Foretagendets Kredit selvfølgelig fik et voldsomt Knæk ved de overdrevne Skildringer, som udbredtes i Verden, og som, besynderlig nok, Ingen sølte Ansvarer ved at understøtte, uden nogensinde at bekymre sig om at undersøge de virkelige Forhold. At konstatere disse Forhold saaledes, at den Forretningsverden, hvoraf min Kredit og Fremtid afgang, havde paalideligere Rilder, at øse sin Kundskab af, end hine Røgter, blev mig derfor saa presserende nødvendigt, at jeg ikke turde afvente det forøvrigt inden $\frac{1}{2}$ Aar tilbageero-brede Standpunkt, da alle de ved hine skjæbnesvangre Begivenheder fremkaldte Forstyrrelser i Driften vare hævede. — Jeg anmodede derfor strax Ejendommens Prioritetshavere om at udpege mig, hvilke Mænd de maatte anse for særlig kvalificerede til at undersøge Ejendommens Tilstand og Værdi og derom afgive et betryggende Skøn. Man foreslog mig d'Her. Konferentsraad Forchhammer, Statsraaderne Tesdorpf og Hofman (Bang), Professor B. S. Jørgensen og Proprietærene Gleernp og Carøe, der ogsaa viste den Godhed og opofrende Interesse for Sagen, uagtet Krigsfor-

holdene, at foretage den ønskede Rejse og Undersøgelse, hvis Resultater foreligge i en med stor Grundighed affattet Betænkning af 20de Juni 1864. De konstaterer deri Udtørringen af Sjørringsføes hele Areal paa 1552 Tdr. Land, med Undtagelse af den i Dybet ved Kostrupholm tilbageværende Søplan paa ca. 50 Tdr. Land. Den rene Nettoindtægt af Ejendommen i dens daværende Tilstand beregnes til 24,800 Rd., selv om den udelukkende benyttes til Faarehold, hvilket Komiteen gjorde til Forudsætning for dens Overslag paa Grund af en saadan Drifts Simpelhed. Om Jordernes Frugtbarhed og Kultur udtaler den sig saaledes: „Komiteen er bleven aldeles overrasket ved den overordentlig rige Vegetation, som den har fundet paa disse Jorder saa kort Tid efter Udtørringen, baade hvad Mængden og Beskaffenheden af Græsarterne angaa, med næsten fuldkommen Udelukkelse af Halvgræsser og Ukrudsplanter.“ Om de fuldførte tekniske Arbejder udtaler den sig saaledes: „Arbejdet ved Søens Udtørring har været forbunden med særegne Vanskeligheder, som imidlertid heldig er overvunden ved den Iver, Digtighed, Snilde og Opmærksomhed, som Ejeren, der selv har forestaaet Anlægget, har været i Besiddelse af. Alle Anlæg, Broer, Kanaler, Bygninger o. L. ere udførte med en endog usædvanlig Soliditet, og ville vistnok for lang Tid kunne undvære større Reparationer.*)

Tager man nu en Udskrift af Bantebogen fra samme Tid, vil det sees, at den hele dengang paa Ejendommen thinglæste Gjæld udgjorde 262,000 Rd., men deraf var 75,000 Rd. en Alkommodations-Obligation, hvorpaa der kun var laant 50,000 Rd., saa at den virkelige Gjæld var 237,000 Rd. og deraf 90,000 Rd. til Kreditforeningen til 82 Procent. Man sees altsaa, at uagtet de forfærdelige i det første Aars Drift indtrufne Ulykker, var Foretagendet endnu stedse en

*) I Tidsskriftets 13de Bind (1865) har en af Komiteens Medlemmer, Etatsr. Hofman (Bang) givet en Beretning om Sjørring Sø.
Rbd.

glimrende Forretning, og selv den flygtigste Overvejelse vil vise, hvilket forholdsvis ringe Beløb, der var anvendt paa de egentlige Udtørningsarbejder. Naar de i 5 Aar paaløbne Renter- og Omkostninger ved Laanene fradrages Gjælden, gaa de virkelig modtagne, kontante Pengebeløb ned til langt under 200,000 Rd. Og herfor var ej alene Udtørningsarbejderne udførte; men, hvad der var samme aldeles uvedkommende, den hele da paa Søen etablerede Drift med dertil hørende Plantager, Bygninger, Besætninger og Inventarier, hvoraf jeg skal nævne Gaarden Rosvang med over 300 Kreaturer, Gaarden Egebaakande med den Gang kun 120 Kreaturer; Schäfergaarden med en ny anskaffet Faareflo, Teglværket ved Zannerup, de nuværende Forpagterhuse ved Sneistrup, de med store Bekostninger anlagte Plantager ved Faddersbølmølle, Færgeborgholm og Egebaakande, vistnok de største private Plantager i denne Del af Landet, om hvis lovende Tilstand Komiteen ogsaa udtaler sig. — Endvidere fremhæves de storartede Kulturarbejder, hvorved den flydende Dynd var bleven forvandlet til frugtbare Enge med Aflobs- og Hegngrøfter om Græsmarkerne og med solide, men ogsaa kostbare Bejanlæg, hvorpaa man med de største Læs kunde færdes over nogle af de dybeste og blødeste Dyndarealer, hvilke Bejanlæg efter min Formening hørte til de vanskeligste og mest velskæftede Arbejder ved hele Foretagendet, og hvortil hørte store og solide Broer over Hovedkanalen af indtil 50 Fods Længde. Alle disse Drifts-Udgifter, Bygninger, Besætninger, Plantager og Anlæg havde medtaget saadanne Summer, at enhver Sagkyndig vil kunne skjønne, at de til den egentlige Udtørring medgaaede Udgifter langt fra kunne have naaet til de i det oprindelige Overflag dertil beregnede 140,000 Rd., som mine Modstandere saa haardnakket paastode vilde vise sig utilstrækkelige, og virkelig fik — ikke denne Egns Befolkning — men det fjernere med Forholdene ubekjendte Publikum til at tro havde viist sig utilstrækkelig

Foranstaaende summariske Opgjørelse viser imidlertid, at Overflagssummen har været mer end tilstrækkelig, og fuld-

stændig authentisk Bevis herfor foreligger i de af Sjørringsøes 3 hæderlige og samvittighedsfulde Bogholdere, d'Hrr. Ferrall, Sæborg og Lieutenant Jakobsen hver for sin Funktionstid førte Regnskaber og Kontojournaler, der godtgjøre, at ikke en eneste af det oprindelige Overlags Hovedposter er overskredet, men at derimod betydelige Besparelser have fundet Sted paa mange Steder, hvor vi, ved under Udførelsen stedse at have Opmærksomheden henvendt paa de mig forud bekendte Vanskeligheder, undgik mange af de kostbare Hjælpemidler, hvormed man havde tilsigtet i Nødsfald at raade Bod paa samme, og som derfor maatte medoptages paa Overlaget. Tager jeg saaledes det Arbejde, hvorom der gik de mest ulykkevarslende Rngter, nemlig Hovedkanalen, der i over 40 Fods Dybde førtes igjennem Kviksandslag af imellem 20 og 30 Fods Dybde, da var der for samme i Overlaget kalkuleret følgende Summer:

a. Til Jordarbejder	28,808 Rd.
b. Beladning og Dossferingsarbejder	1800 —
c. og intermistiske Arbejder imod Kviksandet .	3250 —

Følge Kontojournalen udgjør imidlertid Summen af alle til Hovedkanalen medgaaede Udgifter 28,734 Rd. 4 Mk. 5 Sk., hvorunder ogsaa er indbefattet enhver Vedligeholdelsesudgift indtil den 10de August 1863. Der er saaledes besparet over 5000 Rd., hvilket væsentligst hidrører fra, at de imod Kviksandet og forskjellige andre Vanskeligheder anvendte Midler opfyldte saa fuldstændig deres Hensigt, at man ved en heldig Ordning af Arbejdet undgik de ellers nødvendige interimistiske Arbejder. Ved Opgjørelsen af ethvert andet Afsnit af de tekniske Arbejder kommer man til lignende Resultater, og da det oprindelige Overlag var bleven anerkjendt som et omhyggelig gennemarbejdet, men billigt Overlag, saa billigt, at mine Modstandere med Bestemthed paastode, at det uundgaaelig maatte blive overskredet, saa tør jeg antage, at det Faktum, at det ej alene ikke blev overskredet, men Overlagssummen betydelig nedsat ved de under Arbejdet gennemførte Besparelser, tilstrækkelig godtgjør, at de udsprede Rngter om mine Arbejders

Kostbarhed ikke havde nogenfømhelst Begrundelse i de virkelige Forhold. Jeg skal derfor endnu kun med faa Bemærkninger fuldstændiggjøre Meddelelserne om min Ledelse af de tekniske Arbejder ved Sjørringsø og sammes Afslutning.

Det er allerede foran opløst, og ved den af d'Hr. Konferentsraad Forchhammer, Statsraad Tesdorpf m. Fl. foretagne Undersøgelse og Burdering af Ejendommen konstateret, at Sjørringsøes Udtørring i alt Væsentlig var gennemført i For sommeren 1864. Hovedpunkterne i den oprindelige Udtørringsplan vare da udførte paa en fyldestgjørende Maade, med Opnaaelse af de tilsigtede Resultater og billigere end det Overflag, der blev forelagt Aktieselskabet ved dets Dannelse. Endnu stod kun tilbage at fuldføre nogle affluttende Arbejder, hvorved enkelte Led i Udtørringsystemet skulde bringes i den rette Forbindelse med hinanden, og Udtørringen derved ej alene fuldstændiggjøres, men det vundne Resultat sikres imod indtrædende Forstyrrelser i Vandafledningen. Til disse affluttende Arbejder anvendtes den øvrige Del af Aaret 1864, og ved min Afrejse til Rigsraadet om Vinteren var Resten af Arbejdet beordret udført til den fastsatte Affordpris af henimod 2000 Rd., Kanaler og Grøftelinier af mig selv personlig affstukne i Marken, Arbejdsfolkene dertil antagne, og Arbejdet tildels paabegyndt, da pludselig ved en fuldstændig Overrumpling det hele Foretagende vristedes ud af mine Hænder. Jeg skal ikke her udtale mig om den Fremgangsmaade eller de Midler, hvorved dette iværksattes, men jeg skal kortelig antyde, hvad Indflydelse dette havde paa de tekniske Arbejder.

De Mænd, der havde sat sig i Besiddelse af Ejendommen, vare muligen meget dygtige praktiske Mænd i Landvæsen og lignende Forretninger, men havde ingen Indsigt i tekniske Arbejder, og paa Grund af Ejendommens daværende gunstige Standpunkt af Udtørring og Kultur, ansaa de de af mig paabegyndte Arbejder for unødvendige og standsede derfor samme, uden at tage det ringeste Hensyn til mine indstændige Advarsler i faa Henseende. Det hele Udtørringsapparat geraadede

snart saaledes i Uorden og Forfald under deres Hænder, at man allerede næste Aar vadede i Vand til Knæerne paa Engstrækninger, der forlængst havde været fri for Vand, fastnede, tilsaade og bedækkede med rige Afgrøder; — endog den tidligere Forpagter af Aalefiskeriet gjenoptog sin Virksomhed paa Arealer af Søen, hvorfra Udtørringen tidligere havde fordrevet ham. Efter i et Par Aar at have kludret med Foretagendet paa denne Maade, valgte man en ny Bestyrer, der modtog det lidet misundelsesværdige Hvær, at raade Bod paa sine Forgængeres Misgreb, som han maatte betale i dyre Domme, uden dog at kunne tilbageerobre det Tabte. Paa en stor Del af Ejendommen var Jorden forsumpet, idet det slet afledede Vand havde udviklet giftige Stoffer i samme; paa andre Steder havde det overstemmede Vand ved sit Bølgeslag udvasket den fede flydende Dynd, der bedækkede udstrakte Arealer af mager Grund, som derved mistede Betingelserne for sin Frugtbarhed, hvilken Dynd nu aflejrede sig i enorme Moser paa Nørhøaes $\frac{1}{2}$ Mil fra Søen beliggende lavere Enge, der derved opnaaede en hidtil ukjendt Frugtbarhed; — og endelig var man, efter at have tabt Traaden i Udtørringsplanen, kommen ind paa en hel anden Vej, der medførte meget store Udgifter til Fordybning og Udvidelse af Kanalerne, uden dog ganske at fyldestgjøre sin Hensigt.

Jeg bærer derfor intet Ansvar for de Ødelæggelser eller de store tabte Kapitaler, hvormed Foretagendet siden 1864 er bleven belastet. Den af mig ledede Udtørring sluttede 1864; dens Resultat er konstateret i den tidligere nævnte Komitebetænkning af 6 af Vandets dygtigste, anseteste og hæderligste Mænd, og de derpaa anvendte Udgifter ere, som foran paavist, konstaterede baade ved Ejendommens daværende Panteattest og ved de ansvarhavende Regnskabsføreres Bøger. Rækker man hertil de 2000 Rd., som af mig forgjæves blev fordret til de afsluttende Arbejder, hvis Fuldførelse jeg havde tilbudt at garantere, da har man den hele Sum, som Gjennemførelsen af min Udtørringsplan for Sjørringsø virkelig udfordrede, og som

var ikke lidet mindre end de 140,000 Rd., som disse Arbejder efter det oprindelige Overslag skulde udføres for.

Man har temmelig almindelig bebrejdet mig, at jeg med al for stor Energi fremsthyndede mine Arbejders Fuldbendelse og derfor mere kastede end lempede Hindringerne tilside; men dels er det klart for Enhver, der kjender til den Slags Arbejder, at deres heldige Udfald netop i mange Tilfælde beroer paa en hurtigst mulig Gjennemførelse, dels vil næppe Noget, med det rette Blik for ethvert svindende Aars Indflydelse paa den oprullende Rente, med Føje kunne bebrejde mig denne Fremgangsmaade, som mange af de senere paabegyndte Udtørningsforetagender ville godtgjøre Rigtigheden af. I denne som i enhver anden Retning af min Virksomhed ved Sjørringsøes Udtørring ville disse senere paabegyndte Udtørningsforetagender give en saa rig Lejlighed til sammenlignende Kritik, at Enhver, der har Interesse for Sagen, bør undersøge de faktiskste Forhold og derpaa begrunde sin Dom, og skal hos mig beredvillig erholde enhver Oplysning og Vejledning for Sjørringsøes Bedkommende. En saadan paa virkelige Kjendsgjerninger begrundet Kritik undertkaster jeg mig beredvillig; men imod de paa løse og uhjemlede Rygter begrundede Domme maa jeg en Gang for alle nedlægge bestemt Indsigelse, og jeg har ved foranstaaende Meddelelser oplyst min Virksomhed ved Sjørringsøes Udtørring i dens Hovedtræk saaledes, at Enhver, der vil danne sig en begrundet Mening om dette Foretagende, har paalidelige Fakta at holde sig til.
